

Латишева О.В. Державне страхування майна від вогню в сільських районах Чернігівщини в 1921–1927 роках: перспективи відображення у музейних колекціях

У даному дослідженні здійснений детальний аналіз особливості здійснення державного страхування майна від вогню в сільських районах Чернігівщини упродовж 1921–1927 років.

Ключові слова: об'єкт страхування, види страхування, майнова складова, державні форми страхування, страхування міське або сільське.

Латышева Е.В. Государственное страхование имущества от пожара в сельских районах Черниговщины в 1921–1927 гг.: перспективы отражения в музейных коллекциях

В данном исследовании предпринят детальный анализ особенностей проведения государственного имущественного страхования от пожаров в сельских районах Черниговщины в 1921–1927 гг.

Ключевые слова: объект страхования, виды страхования, имущественная составляющая, государственные формы страхования, городское или сельское страхование.

Latysheva O.V. State property fire insurance in rural districts of Chernihiv region in 1921–1927: prospects of representation in museum collections.

In this research the detailed analysis of peculiarities of realization of state property fire insurance in rural districts of Chernihiv region in 1921–1927 is done.

Key words: object of insurance, types of insurance, property constituent, state forms of insurance, city or rural insurance.

УДК 666.32:398:738(477)

Людмила МЕТКА
(Опішне)

Глина та глиняні вироби у народній медицині, ветеринарії, лікувальній магічній практиці українців Північно-Дніпровського Лівобережжя у другій половині ХІХ – першій половині ХХ століття

Глина та глиняні вироби впродовж тривалого історичного періоду аж до початку ХХ ст. займали важливе місце в традиційно-побутовій культурі українців. Використання глини передбачала і значна частина, раціонального у своїй основі, народного лікування. Зважаючи на те, що глиняний посуд був на той час чи не єдиним доступним видом посуду в побуті пересічного українця, різні лікувальні засоби: мазі, відвари, напари готувалися саме в череп'яних виробах. Народні знання про лікувальні властивості глини і вплив черепка на ліки, приготовані в ньому, обумовили застосування глиняних виробів й у магічній практиці, зокрема, в якості оберегів – з метою профілактики хвороб “неприродного походження”.

Народна медицина та лікувальна магічна практика потрапила в поле зору таких дослідників, як В. Антонович, З. Болтарович, Н. Виноградов, Хв. Вовк, В. Гнатюк, Н. Данильченко, Д. Єфименко, І. Иванов, А. Каустов, П. Куреннов, Є. Кучинський, Л. Львівський, А. Малинка, М. Маркевич, В. Милорадович, В. Петров, Г. Попов, М. Рейдерман, В. Соловійова, М. Сумцов, Є. Товстуха, С. Швидкий, А. Шкарбан, В. Шухевич і ба-

гатьох інших. Але тема використання глини та глиняних виробів у лікувальній магичній практиці та народній медицині українців окреслювалася фрагментарно, не в усіх її напрямках і аспектах. Нині, коли етнологічні студії вийшли на якісно новий рівень, поклавши початок новим напрямам дослідження в галузі керамології, стало можливим вивчення та наукове осмислення означеної теми.

У пропонованій роботі висвітлено деякі аспекти застосування з лікувальною метою глини та глиняних виробів для приготування лікарських, переважно гомеопатичних засобів, а також зроблено спробу окреслити використання їх і в магичній практиці українців наприкінці XIX – першій третині XX ст. Хочу зазначити, що переважна більшість матеріалів, уміщених у ній, зібрані на Полтавщині та Слобожанщині; як доповнення до теми наведено кілька порівняльних прикладів з інших регіонів України: Полісся, Поділля, Середньої Наддніпрянщини, Прикарпаття.

Працюючи над темою, зверталася увага на публікації в науково-популярних виданнях, у періодичній пресі, що містять вказівки для лікування та профілактики різних хвороб за допомогою глини. Так, сьогодні рекомендують за допомогою глини лікувати радикуліт, мігрень, ангіну, ларингіт, нервові, шкірні захворювання. Для стимуляції діяльності шлунка і кишковика, при діабеті, подагрі, атеросклерозі, хворобах крові, жовчного міхура, нирок, печінки радять приймати глиняну воду внутрішньо. Косметологи пропонують глину для приготування масок, для зміцнення волосся тощо. Проте, масу корисних і цікавих способів її застосування з лікувальною метою чи використання глиняних виробів для приготування ліків за народним рецептами можна знайти й у старих виданнях, багато пам'ятають і самі люди – носії безмежної кількості традиційних народних знань.

Під час керамологічних експедицій до різних гончарних осередків України авторові даного дослідження вдалося зафіксувати, що, наприклад, “мазальною рудою глиною”, пережареною на сковороді, присипали дитині вражені запрілістю місця на тілі: “глії, що засипають дітям маленьким, як уприває дитина” [12, 20]. Глину (точніше річковий намул “болото”) використовували для позбавлення від болю в попереку (ймовірно йдеться про радикуліт) [18]. Жовту вологу глину прикладали до хворих очей [23, с. 139], до ніг – при ревматизмі [13]. Змішуючи глину з відваром посліду ластівок, прополісу та березового гриба лікувалися від захворювань печінки, споживаючи розчин по кілька ложок перед їжею [22, с. 13]. Займаючись дослідженням цього питання більше п'яти років постійно авторові дного дослідження траплялася інформація про те, що люди й зараз лікують глиною біль у суглобах.

Різноманітні настоянки, мазі, припарки, відвари часто готувалися саме в глиняних виробках, що диктувалося, як побутовими умовами життя, так і народними знаннями про те, що в глиняному посуді й вода залишається довгий час свіжою та прохолодною, не кисне молоко, приготовлені страви набагато смачніші. Знахарі були обізнані з впливом, який череп'яні вироби справляли на ліки, зготовлені в них, тому в лікувальній практиці часто користувалися глиняним посудом, часто новим – адже в народній уяві новий горщик вважався “чистим” – він не був засмічений рештками їжі, де могли розвиватися хвороботворні мікроорганізми, що мало суттєве значення в досягненні успіху під час лікувальних процедур [19, с. 278]. У 8 випуску “Харьковского сборника” (1894 р.) описаний спосіб лікування “соняшниць” (катар шлунку), який називається “заварюванням соняшниць” за допомогою *гличика* та *глиняної миски*. На живіт хво-

рому ставили миску з водою, попередньо запаливши в глечику клоччя, перевертали його у миску дном догори, клали у миску ложку, ніж і веретено. Вода поступово піднімалася у глечик. Баба-знахарка брала з миски по черзі ложку, ніж, веретено, креслила ними на дні глечика хрест. За цей час вогонь у глечику швидко гаснув. Баба повторювала процедуру тричі, кожного разу добавляючи у глечик конопель. Потім хворому давали випити води з миски і, давлячи клоччям на живіт, промовляли: “Соняшниці, вітряні і глазні, з сірих очей і карих очей, прозорі і водяні, і простудні. Матері Божій, Миколая угодника і всіх святих, прошу пособити, допомогти навродженному, хрещеному (ім’я)” [8, с. 335]. При цьому веретено сприймалося як символ безкінечності життя, стрижня на якому обертається всесвіт; ніж – як символ сили, боротьби, захисту, жертвоприношення, справедливої помсти, а ложка – як символ ситості, добробуту, достатку. У руках знахарки разом вони виконували певну захисну функцію. У книзі Зоряни Болтарович “Українська народна медицина” знаходимо рецепт лікування “бабиць” (шлункового захворювання), причина якого – переїдання. Лікування відбувалося подібним до вищезазначеного способом. Так у невеликий *глиняний горщик* наливали води, кидали 3 щіпки пшона, колотили тричі веретеном і тричі ложкою, підігрівали. Потім ставили хворому на живіт *глиняну ж миску*, в неї кидали гребінь, ніж, голку з ниткою, веретено, ложку і виливали туди зварене, супроводжуючи дію примовкою: “Я вас вимовляю, окропом поливаю, пшоном посипаю і ложкою одгортаю, веретеном випрядую і голкою вишиваю, і гребінцем розчесала і на пущі, нетрі заслала” [1, с. 240].

При болю у животі (найімовірніше йдеться про хворобу, яка носить у народні назви “золотник”, “враз”) існував спосіб “*скидання глечиків*”. Він зафіксований на Харківщині. Хворому намочували та натирали милом живіт. На те місце, де планували ставити глечик, клали гущі з хлібного квасу, зверху кружечок, вирізаний із хліба. Укріпивши у м’якуш воскову чи сальну свічку, запалювали її і ставили перевернутий догори дном глечик, що спричиняло втягування живота хворого, підтягуючи таким чином внутрішні органи [8, с. 335]. Схожий спосіб існував і на Поліссі, де ставили “*горщик на пуп*”, позбуваючись таким чином “золотника”, “підриву пупа”. А робили це так: клали недужому (обов’язково натщесерце) на живіт окрасць хліба чи розрізану картоплину, втикали туди 9 сірників, запалювали їх і ставили зверху горщик. Потім промовляли молитву “Отче наш” і тричі відповідне замовляння [24, с. 206–207]. У народній медицині золотник, враз – це анатомічний орган, зрушення якого з місця в організмі людини викликає дискомфорт. Отже, золотник, враз, підрив пупа, зміщення матки – реальна хвороба, яку можнавилікувати, але здатні це зробити лише окремі знаючі люди. Не оперуючи науковими медичними термінами народні цілителі пояснювали походження хвороби надмірними фізичними навантаженнями чи нервовим перенапруженням людини, що й мотивує її народні назви “підрив пупа”, “пудорва”, “матка”. Ця неміч могла бути викликана й шкідливим насланням, дістатися через їжу, питво, тобто вразити (“звідси назва “враз”). Використання горщика у ході лікування золотника, зафіксоване дослідниками народної медицини на Київщині, Полтавщині, Дніпропетровщині, Житомирщині, Харківщині, Сумщині, Черкащині. Ставляння горщика на живіт поряд із попереднім масажем полегшувало стан хворого, бо сприяло встановленню золотника на місце “під пуп”. Горщик втягував живіт людини, підтягуючи таким чином і внутрішні органи. У цьому й виявляються раціональні дії бабок-знахарок, які вміли справлятися з такою недугою.

Унікальний спосіб лікування запалення легенів був зафіксований дослідником народної медицини Павлом Куренновим: “Дід брав маленькі, місткістю приблизно 2 склянки *глиняні корчажки*, топив піч і, коли потрібно було ставити в піч хліб для випічки, дід простеляв у піч лист азбесту і обмазував верхній шар корчажок коржом із тіста, що запобігало надмірному нагріванню країв. Потім розставляв корчажки догори денцем і нагрівав їх до потрібної температури. Простерилізованим ножем робив на тілі хворого невеличкі надрізи (до 10 шт.) на тому місці де потрібно було ставити “банку”, ставив корчажку на надрізи і залишав так хвилин на 7–10. Під банкою збиралася чорна, як чорт, кров, об’ємом до 1/16 склянки...” [21, с. 195]. Він же записав і народний рецепт лікування “геморою”. Для цього потрібно було взяти товстостінний глиняний *горщик* і налити у нього 2 кварта (1 кварта приблизно 250 г рідини) молока додати 4 великі головки цибулі. пропарити в печі на повільному вогні в закритому горщику. Потім накрити горщик дерев’яною покришкою з отвором і прогрівати задній прохід над паром. Рекомендувалося повторити сеанс через 3 дні [21, с. 31–32].

Наприкінці XIX ст., згідно із записами відомого українського фольклориста та етнографа, дослідника народного побуту населення Полтавщини Василя Милорадовича, струпи на ногах мазали рідиною по-особливому випареною в печі зі свіжого конопляного насіння за допомогою *двох нових горщиків* [10, с. 282]. Від ран на ногах готували і таку мазь: “взяти по ложці пива, козиної крові, ложку олії, воску білого з вощини, живиці, додати куряче яйце, змішати і присмажити в *ринці*. Мазь класти на пластир і прикладати на ніч і на день свіжу пов’язку. При цьому не можна пити горілки, вина, не ходити по холоду і ногами не працювати” [6, с. 17]. У Харківській губернії для лікування виразок на тілі наприкінці XIX ст. використовували сік з кореня жимолості чи барбарису, який отримували після його впарювання у тому ж *дів’явому горщику* [9, с. 21]. У горщику також готували ліки від “ревматизму”. Для цього збирали кістки, складали у *горщик*, ставили його в піч, прожарювали, а “стікшим мозком” мазали хворі місця [9, с. 22]. Цікавий рецепт приготування мазі від екземи в глиняній кубушці був записаний автором даного дослідження в 2003 р. під час експедиції на Харківщину. Тут випарювали сік із гілочок липи в *кубушці* (глиняній посудині з вузькою шийкою) із замазаною глиною шийкою: “І оце ж чавун у землі, а кубушка зверху, обкладали трохи там дрівцями, а тоді гноєм. І ото топлять. Чавун унизу, там все сухе, а топлять зверху. Туди ж капатиме (оце як буде топиця, так оце витіка – називаєця лікарство) і ото воно туди капа, і таке, як дьоготь чорне, запах різкий, їдучий <...> Це од екземи, од лишая, од чиряків <...> Воно їдуче, як помажеш, ну, більш там на цьому місці нічого не остаєця. З першого разу” [14].

У лікувальній магічній практиці цілющими властивостями наділялася не тільки глина, але й *піч* (звісно, обмазана глиною), *глиняна долівка*. У віруваннях українців піч виступала символом материнського начала, непорушності сім’ї, неперервності життя, рідної хати, батьківщини [2, с. 374–375]. Лікувальні магічні дії, замовляння, зокрема дитячих хвороб, зурочень знахарі проводили саме біля печі, адже за повір’ям піч могла “забрати” хвору дитину та повернути її здоровою. У печі, наприклад, відбувалося “*перепікання сухот*” (тобто туберкульозу) у дітей. Баба-знахарка на припічку печі запалювала соломку, саджала хвору дитину на лопаті у піч. Мати ходила навколо хати, заглядала у вікна і питала 3 рази: “Що ти, бабусю, робиш?”, а та відповідала та-

кож тричі: “Хліб гнітю”. Таким чином відбувався своєрідний обман хвороби, яка, злякавшись жару, повинна була покинути хворого [7, с. 415]. Подібний спосіб лікування “сухот”, “сушецю”, “сушію” описаний і Л. Львівським у збірнику статей “Русская простонародная медицина” [5, с. 315]. Тут же знаходимо й згадку про те, що при хворобі горла потрібно було потерти хворим місцем об край печі – хвороба відступала [5, с. 315]. В лікувальних цілях використовували й *печину* – частину глиняної обмазки печі Українці вірили в очисну й лікувальну силу вогню домашнього вогнища, тому магічну силу приписували і глині з печі, і вугіллю, і сажі, і попелу [3, с. 118]. На початку ХХ ст. в Росії дослідники фіксують, що хвороби, викликані “зглазом” лікували, використовуючи печину, таким чином. Рано на зорі ішли до джерела, набирали з нього води за течією, вертали додому мовчки, не оглядаючись, несучи воду у закритій посудині. Потім кляли у цю воду 3 гарячих вуглинок, *печину*, дрібку солі і кропили цією водою хворого по 2 рази на добу на зорі, примовляючи “з гуся вода, з лебедя вода – з тебе худоба” [5, с. 315]. В “Малорусских домашних лечебниках XVIII века” вдалося знайти рецепт лікування “утроби” (хвороби живота): “взяти воску гишпанського червоного, крейди білої, *печини з печі* у рівній частині, стерти. Брати на кінчику ножа, розчиняти у теплому вині чи пиві і на ніч пити” [6, с. 2]. За допомогою печини наприкінці ХІХ ст. на Поділлі намагалися позбавитися й “сухот”: брали з трьох колодязів непечатої води, підмішували хатнього сміття, шматочки *печини* з трьох печей і мох з даху трьох хат. Вважали, якщо скупати хворого у цьому розчині сухоти відступлять [4, с. 4]. Наразі печина не використовується у народній медицині, проте, побутування замовлянь, призначених уберегти “від дурного ока” свідчить, що релікти цього лікування ще існують в народі. Донині дехто побачивши недобру людину тихо промовляє: “сіль тобі, та печина із твоїми очима”.

Широке застосування знаходила глина й у народній ветеринарії. Розведеною на буряковому квасі глиною обмазували домашніх тварин, зокрема, свиней, якщо ті хворіли на “рожу”, лікували мастит у корів [15]. Набряки та нариви на ногах корів чи коней, також лікували рідкою глиною, обмазуючи уражені місця [16]. Не обходилася народна ветеринарія і без застосування тієї ж *печини*. Наприклад, на Полтавщині на межі ХІХ–ХХ ст. для захисту корови від “уроків” існувала велика кількість способів, серед яких і такий: у хвіст корові ув’язували стружку з рогачів, сажу з кочерг і шматочок *цеглини (печини)*. Для першого годування поросяти готували спеціальні “балабушки” з тіста, у які замішували зерна жита, взяті з першої копи, щетину, зстрижену навхрест на лобі та спині кабана, надрубаний і подрібнений кінчик його хвоста, шматочок пічної глини (*печини*), стружки, зістругані з усіх чотирьох кутків столу. Ці балабушки згодовували поросяті після обідні в неділю, що забезпечувало не тільки його гарний ріст, але й уберегло від злих духів [10, с. 297].

Отже у традиційно-побутовій культурі українців сконцентровано багатотисячолітній досвід і народні знання. Довгий час в Україні народна медицина виступала основним доступним видом лікування, а глина та глиняні вироби, як одні з найбільш поширених предметів повсякденного побуту в руках знаючих людей, цілителів, знахарів, бабок-шептух тощо – могутнім засобом боротьби з хворобами. Народне лікування, передусім, базувалося на раціональних методах застосування глини, якими люди могли скористатися в домашніх умовах відповідно до набутого досвіду, традиційних знань

предків. У такому разі лікування проводилося на сімейно-індивідуальному рівні й давало терапевтичний ефект. Якщо ж людина усвідомлювала, що шлях надходження хвороби чи невдачі неприродний і самотужки позбутися недугу неможливо, то вдавалася до ірраціональних методів лікування – зверталася до знахаря, народного цілителя, діяння якого викликали психотерапевтичний ефект. За допомогою глини намагалися зцілювати як внутрішні, так і зовнішні хвороби, широкого застосування вона набула й у народній ветеринарії.

Лікувального значення народ надавав також печі, печині, глиняній долівці, череп'яному посуду, в якому готувалися різноманітні настоянки, мазі, відвари, що диктувалося як побутовими умовами життя, так і народними знаннями про цілющі властивості ліків приготовлених у глиняних виробках. А печина – шматочок від печі (закопченої глиняної обмазки, цеглини) входила до числа обов'язкових предметів, які використовувалися українцями в магичній практиці – слугувала оберегом від злих духів, чарів, а отже – засобом профілактики хвороб. Найбільш дієві народні рецепти лікування, якими користувалися віками, а може й тисячоліттями, передавалися від покоління до покоління. І хоча в народній медицині було немало містики, іноді, на перший погляд, абсурдних методів лікування, – все ж побутувало чимало й таких, які при детальному розгляді не тільки заслуговують на увагу, але й, безумовно, на підтримку та наукову оцінку. На наш погляд, необхідно не тільки фіксувати їх, але й ретельно проаналізувавши, знайти в них практичне зерно, визначити можливості застосування народних методів лікування в наш час.

Література

1. Болтарович З. Українська народна медицина. – К.: Абрис, 1994. – 320 с.
2. Войтович В. Українська міфологія. – К.: Либідь, 2002. – 664 с. ; іл.
3. Гвоздевич С. Родильна обрядовість українців // Народознавчі зошити, 1997. – № 2. – С. 111–122.
4. Данильченко И. Народные верования, суеверия и предрассудки, записанные во втором мировом участке Литинского уезда Подольской губернии // Этнографические сведения о Подольской губернии. – Камянец-Подольский: Тип. Подольского Губернского Правления, 1869. – С. 1-5.
5. Львовский Л. Русская простонародная медицина // Живописная Россия, 1902. – №56. – С. 314–316.
6. Малорусские домашние лечебники 18 века // Материалы по истории, литературе и этнографии Южной России. Приложение Киевской Старине 1890. – К.: Тип. Корчак-Новицкого, 1890. – С. 1–59.
7. Материалы для этнографического изучения Харьковской губернии. Марусов П. Сл.Кабанье // ХС. – Литературно-научное приложение к харьковскому календарю на 1893. – Вып.7. – Харьков: Типография Губернского правления, 1893. – С. 413–460.
8. Материалы для этнографического изучения Харьковской губернии. Стороженко М.К. Сл.Ново-Астрахань (Старобелский уезд) // ХС. – Литературно-научное приложение к харьковскому календарю на 1894. – Вып.8. – Харьков: Типография Губернского правления, 1894. – С. 27–48.
9. Материалы для этнографического изучения Харьковской губернии. Татарський А.А. Сл. Свято-Дмитриевка (Старобелский уезд) // ХС. – Литературно-научное приложение к харьковскому календарю на 1894. – Вып.8. – Харьков: Типография Губернского правления, 1894. – С. 1–26.
10. Милорадович В. П. Життьє-бытьє лубенского крестьянина // Україні: народні вірування, повір'я, демонологія/ Упор., прим. та біогр. нариси А.П.Пономарьова, Т.В.Косьміної, О.О. Боряк; Вст. ст. А.П. Пономарьова; іл. В.І. Гордієнка. – К.: Либідь, 1991. – С. 170–341.
11. Польові матеріали автора. Записано в 2007 р. від Дяченко Євдокії Федорівни 1940 р.н. с. Опішне, Полтавська обл., у 2003 р. від Пасеки Віри Трохимівни 1926 р.н., м. Ізюм, Харківська обл.
12. Польові матеріали автора. Записано Гейком Анатолієм у 1998 р. від Гейко Ганни Никифорівни 1913 р.н., с. Судіївка, Полтавська обл.

13. Польові матеріали автора. Записано в 2002 р. від Ткаченко Ганни Олександрівни 1928 р.н., с. Бутківка, Луганська обл.
14. Польові матеріали автора. Записано в 2003 р. від Куценко Раїси Іванівни 1923 р.н. с. Вільшана, Харківська обл.
15. Польові матеріали автора. Записано в 2006 р. від Литвинець Ольги Трохимівни 1931 р.н., с. Дибинці, Київська обл., у 2001 р. від Сворняк Ніни Юхимівни 1946 р.н., Пархоменко. Луганська обл., у 2006 р. від Шиян Лідії Григорівни 1936 р.н., с. Опішне. Полтавська обл.
16. Польові матеріали автора. Записано в 2006 р. від Проценко Галини Павлівни 1924 р.н. с. Великі Прицьки, Київська обл.
17. Польові матеріали автора. Записано в 2007 р. від Соломійчук Марії Юріївни 1937 р.н., м.Косів, Івано-Франківська обл.
18. Польові матеріали автора. Записано в 2008 р. від Редчук Галини Василівни (уродженки с. Беляєвка Одеської обл.) 1941 р.н., с. Опішне. Полтавська обл.
19. Пошивайло О.М. Етнографія українського гончарства: Лівобережна Україна. – К.: Молодь, 1993. – 408 с. : іл.
20. Рейдерман М.І. Традиційна і нетрадиційна медицина. – К.: Видавництво товариства “Знання” України, 1991. – 32 с.
21. Русский народный лечебник: Из сокровищницы русских и зарубежных знахарей, травников, лекарей (рецепты советы и рекомендации. Доступные для изготовления и применения, собранные доктором Павлом Матвеевичем Куренновым). – К.: Общество «Знание», 1992. – 207 с.
22. Так лечились в старину. – Москва: Издательство Российского университета дружбы народов, 1992. – 16 с.
23. Чубинский П.П. Труды этнографическо-статистической экспедиции в западно-русский край, снаряженной Императорским Русским Географическим Обществом. – СПб.: Т.1. – Вып. 1. – 467 с.
24. Шкарбан А. Народна медицина Київського Полісся // Полісся України: матеріали історико-етнографічного дослідження. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 1997. – Вип.1. – 358 с.

Метка Л.О. Глина та глиняні вироби у народній медицині, ветеринарії, лікувальній магійній практиці українців Північно-Дніпровського Лівобережжя у другій половині XIX – першій половині XX століття

Про використання глини та застосування глиняних виробів у народній медицині, ветеринарії та лікувальній магійній практиці українців Північно-Дніпровського Лівобережжя. Подано назви хвороб, окремі замовляння, народні лікувальні рецепти.

Ключові слова: народна медицина, народна ветеринарія, замовляння, глиняні вироби, глина.

Метка Л.А. Глина и глиняные изделия в народной медицине, ветеринарии, лечебной магической практике украинцев Северно-Днепровского Левобережья во второй половине XIX - первой половине XX века

Об использовании глины и глиняных изделий в народной медицине, ветеринарии, лечебной магической практике украинцев Северно-Днепровского Левобережья. Подаются названия болезней, отдельные заговоры, народные лечебные рецепты.

Ключевые слова: народная медицина, народная ветеринария, заговор, глиняные изделия, глина.

Metka L.O. Clay and clay products in folk medicine, veterinary, medical practice magic Ukrainian of Northern Left-Bank Dipper area in the second half of XIX – early XX century
On the use and application of clay pottery in folk medicine, veterinary and medical practice magic Ukrainian. Filed under names of diseases, individual charms, folk medicinal recipes.

Key words: folk medicine, folk veterinary medicine, charms, clay products, clay.